

Muzyka a dźwięki otoczenia

Scenariusz lekcji dla szkół ponadgimnazjalnych, odc. 1/7

Materiały:

- film z cyklu *Muzykoteka szkolna* dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych, odcinek 1 pt. [Kto jest kto i cisza](#)
- prezentacja multimedialna
- nagrania następujących utworów:

- A. Honegger *Pacific 231*

- S. Reich *Different Trains*

- P. Schaeffer *Étude aux chemins de fer*

- Tambuco Percussion Ensemble *Pencils*

Przebieg lekcji:

1. SLAJD NR 1, 2 Przesuwanie granic muzyki

- Prosimy uczniów, by spróbowali odpowiedzieć na pytanie, jakie dźwięki możemy uznać za muzyczne, a jakie za niemuzyczne **SLAJD NR 3**. Dyskusja.
- Zapowiadamy uczniom, że za chwilę wysłuchają fragmentów dwóch utworów. Napisane zostały w różnych czasach, różnych stylach, na różne składy (pierwszy na orkiestrę symfoniczną, drugi na kwartet smyczkowy z czymś jeszcze – więcej szczegółów nie zdradzamy), ale łączy je wspólny temat: pociągi **SLAJD NR 4**. Prosimy, by słuchając tych przykładów, starali się zidentyfikować rodzaj użytych w nich dźwięków – były muzyczne czy niemuzyczne? Prezentujemy przykłady:

- A. Honegger *Pacific 231* (można ewentualnie pominąć pierwszą minutę),

- S. Reich *Different Trains*.

Po ich wysłuchaniu prosimy o odpowiedź na zadane wcześniej pytanie **SLAJD NR 5**. Dopytujemy zwłaszcza o dźwięki z taśmy w utworze Steve'a Reicha – jak określić ich status?

- Zapowiadamy, że za chwilę zabrzmi jeszcze jeden utwór „kolejowy”: *Étude aux chemins de fer* Pierre'a Schaeffera. Pytanie pozostaje to samo: jaki rodzaj dźwięków (muzyczne czy niemuzyczne) został tu wykorzystany? Prezentujemy nagranie (najlepiej w całości).
- Prosimy o odpowiedź na pytanie, następnie o przedyskutowanie kwestii sensowności takiego podziału dźwięków. Zwracamy uwagę, że wysłuchany właśnie utwór jest jedną z kompozycji Pierre'a Schaeffera, a skoro tak, to jest to muzyka. Czy w takim razie dowolny z otaczających nas dźwięków należałoby uznać za muzyczny? Czy w ogóle istnieją dźwięki niemuzyczne? **SLAJD NR 6** Dyskusja.
- Wyjaśniamy, że istotne znaczenie w tej dyskusji o pojęciach ma aspekt historyczny. Mniej więcej do początków XX wieku taki podział był oczywisty – za muzyczne uznawano prawidłowo zaintonowane dźwięki instrumentalne i wokalne, za niemuzyczne – wszystkie pozostałe. Z czasem jednak zaczęto odkrywać oryginalność, piękno i bogactwo tych drugich, sięgano po nie coraz śmielej. Granice muzyki zostały przesunięte. We współczesnie tworzonej muzyce pojęcie „dźwięków niemuzycznych” nie ma racji bytu **SLAJD NR 7**.
- Pytamy uczniów, czy przypominają sobie, jak skonstruowany był utwór Schaeffera. Czy nagrania odgłosów kolejowych zostały po prostu posklejane? Zwracamy uwagę na zapętlenia, powtórzenia (w razie potrzeby odtwarzamy ponownie fragment utworu) – a zatem kompozytor starał się nagraniem materiałowemu nadać jakąś strukturę, i to właśnie łączy ten utwór z tradycyjnym myśleniem o muzyce **SLAJD NR 8**.
- Prosimy teraz uczniów o zastanowienie się, co by było, gdyby jednak takie terenowe nagranie pozostawić w stanie „surowym”, nie montować go w ogóle. **SLAJD NR 9** Urządzenie rejestrujące dźwięki zostawić gdzieś włączone na godzinę, a potem bez najmniejszej ingerencji nagranie przedstawić jako utwór muzyczny. Czy taki pejzaż

dźwiękowy można jeszcze nazwać muzyką? Dyskusja.

- Wyjaśniamy, że zbliżamy się tu do kolejnej granicy pojęcia „muzyka”. Osoby zajmujące się pejzażami dźwiękowymi same określają się raczej mianem *artystów dźwiękowych* niż *kompozytorów*, a sfera ich działalności to *audio art* lub *sound art* **SLAJD NR 10**.
- Proponujemy uczniom eksperyment myślowy: czy granice muzyki można by przesunąć jeszcze dalej? Co by było, gdyby muzykę próbować tworzyć z... ciszy? **SLAJD NR 11** Czy ma to sens? Dyskusja.

2. Projekcja filmu *Muzykoteki*

3. Cisza

- Pytamy uczniów, czy jesteśmy w stanie *usłyszeć* ciszę **SLAJD NR 12**. Odpowiedź: oczywiście nie, gdyż nawet jeśli wyeliminujemy wszystkie dźwięki otoczenia, zacniemy słyszeć „muzykę” naszego ciała – bicie serca, burczenie w brzuchu, szum lub „dzwonienie” w uszach. Utwór 4’33” Cage’a nie jest więc, wbrew pozorom, utworem na ciszę – rzekoma cisza okazuje się w praktyce morzem mniej lub bardziej delikatnych dźwięków, które zwykle ignorujemy. W tym momencie to im właśnie jest dane „zagrać” i dotrzeć do naszej świadomości.
- Proponujemy uczniom klasowe wykonanie 4’33” Johna Cage’a. **SLAJD NR 13** Po wykonaniu (i brawach) prosimy uczniów o podzielenie się wrażeniami. Czy łatwo było wytrzymać? Jakie dźwięki słyszeli? Czy był to utwór muzyczny czy nie? Dyskusja.

4. Komponowanie utworu z dźwięków otoczenia

- Przypominamy uczniom o zadaniu, jakie mieli ich koledzy z filmu: z dźwięków swojego otoczenia mieli stworzyć audioportret **SLAJD NR 14**. Zachęcamy uczniów do wykonania podobnej pracy w domu (może to być nieobowiązkowe zadanie domowe dla chętnych lub początek dłuższej trwającego projektu dla całej klasy, nieodzowny będzie wówczas dostęp do komputerów dla wszystkich uczniów), a tymczasem proponujemy zadanie skromniejsze, ale o podobnym założeniu: trzeba będzie wykorzystać dźwięki otoczenia. Te, którymi możemy operować w tej chwili.
- Dzielimy uczniów na grupki 4-osobowe (uczniowie z dwóch sąsiednich ławek). Każda grupa ma za zadanie wybrać kilka dźwięków uzyskanych za pomocą przedmiotów, które mamy pod ręką (podajemy przykłady: dźwięk rysowania ołówkiem po papierze, temperowania go, włączania długopisu, wydzierania kartki z zeszytu, kartkowania książki, uderzenia jednym przedmiotem o drugi, pocierania itd.). Następnie z wybranych dźwięków uczniowie mają skomponować krótki utwór i go wykonać. Przypominamy o możliwości powtarzania dźwięków, zapętlenia struktur, dobrym sposobem jest również stopniowe włączanie do gry kolejnych „instrumentów”, można także kontrastować brzmienie jednego „instrumentu” z brzmieniem całej grupy. Na zachętę prezentujemy fragment utworu skomponowanego z dźwięków rysowania ołówkiem po papierze (Tambuco Percussion Ensemble).
- Uczniowie przygotowują i prezentują swoje kompozycje, na koniec wybierają najciekawszą.

Anna Pęcherzewska-Hadrych

Załączniki:

1) Prezentacja - do pobrania [tutaj](#)